

УДК 34.037:004.738.5:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.60>

БОРОТЬБА З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В ЄС: ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Сухоруков І.В.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Сумського національного аграрного університету*

Сухоруков І.В. Боротьба з дезінформацією в ЄС: правові інструменти та їх ефективність.

Стаття присвячена комплексному аналізу правових інструментів Європейського Союзу у сфері протидії дезінформації та оцінці їх ефективності. Актуальність дослідження зумовлена зростанням загроз дезінформації в умовах цифрової трансформації суспільства, особливо в контексті гібридних воєн та інформаційно-психологічних операцій, які становлять пряму загрозу демократичним цінностям та інституціям. Швидкий розвиток соціальних мереж та цифрових платформ створив сприятливі умови для масового поширення неправдивої інформації, що вимагає негайного вдосконалення правових механізмів протидії. Досліджено сучасні виклики інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації, коли дезінформація стала серйозною загрозою для демократичних суспільств ЄС. Проаналізовано основні інструменти дезінформації, включаючи пропаганду, фейкові новини, дезінформаційні кампанії та провокативний контент. Розглянуто діяльність ключових інституцій ЄС, зокрема Оперативної робочої групи зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force) та платформи EUvsDisinfo.eu. Детально проаналізовано правові рамки, включаючи Загальний регламент із захисту даних (GDPR), Кодекс практики щодо дезінформації та його оновлену версію 2022 року, а також Закон про цифрові сервіси (Digital Services Act). Виявлено ключові досягнення у підвищенні прозорості цифрових платформ, обмеженні монетизації недостовірного контенту та посиленні вимог до політичної реклами. Водночас визначено основні виклики, зокрема складність регулювання динамічних цифрових екосистем та необхідність збалансування свободи слова з захистом від дезінформації. Запропоновано рекомендації щодо посилення санкційних механізмів, розширення інвестицій у медіаграмотність та активізації міжнародної співпраці. Особливу увагу приділено значенню досвіду ЄС для України в контексті зміцнення інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз. Досліджено роль європейського медіамоніторингу та програм підвищення медіаграмотності населення. Проаналізовано конкретні приклади успішної імплементації антидезінформаційних заходів у країнах-членах ЄС.

Ключові слова: дезінформація, правові інструменти ЄС, інформаційна безпека, цифрові платформи, дезінформація в ЄС.

Sukhorukov I.V. Combating disinformation in the EU: legal instruments and their effectiveness.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the European Union's legal instruments in the field of countering disinformation and evaluating their effectiveness. The relevance of the study is determined by the growing threats of disinformation in the context of digital transformation of society, especially in the context of hybrid wars and information-psychological operations that pose a direct threat to democratic values and institutions. The rapid development of social networks and digital platforms has created favorable conditions for the mass spread of false information, which requires immediate improvement of legal mechanisms for counteraction. The study examines contemporary challenges of information security in the conditions of digital transformation, when disinformation has become a serious threat to democratic societies of the EU. The main instruments of disinformation are analyzed, including propaganda, fake news, disinformation campaigns, and provocative content. The activities of key EU institutions are examined, particularly the East StratCom Task Force and the EUvsDisinfo.eu platform. The legal frameworks are analyzed in detail, including the General Data Protection Regulation (GDPR), the Code of Practice on Disinformation and its updated 2022 version, as well as the Digital Services Act. Key achievements in enhancing transparency of digital platforms, limiting monetization of unreliable content, and strengthening requirements for political advertising are identified. At the same time, main challenges are determined, particularly the complexity of regulating dynamic digital ecosystems and the need to balance freedom of speech with protection from disinformation. Recommendations are proposed for strengthening sanctioning mechanisms, expanding investments in media literacy, and intensifying international cooperation. Special attention is paid

to the significance of EU experience for Ukraine in the context of strengthening information security under hybrid threats. The role of European media monitoring and programs for improving public media literacy is examined. Specific examples of successful implementation of anti-disinformation measures in EU member states are analyzed.

Key words: disinformation, EU legal instruments, information security, digital platforms, disinformation in the EU.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому світі дезінформація стала однією з найсерйозніших загроз для демократичних суспільств Європейського Союзу. Навмисне поширення неправдивої та оманливої інформації підриває довіру громадян до інститутів влади, сприяє суспільному розколу та становить пряму загрозу демократичним процесам. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах гібридної війни, коли дезінформація використовується як інструмент впливу на громадську думку та дестабілізації суспільства.

Зростання популярності соціальних мереж та цифрових платформ створило сприятливі умови для масового поширення дезінформації через такі інструменти, як фейкові новини, пропаганда, провокативний контент та дезінформаційні кампанії. Це вимагає розробки та впровадження ефективних правових механізмів протидії, які б забезпечували баланс між захистом від дезінформації та збереженням фундаментальних демократичних цінностей, зокрема свободи слова.

Метою статті є комплексний аналіз правових інструментів Європейського Союзу у сфері протидії дезінформації та оцінка їх ефективності в контексті забезпечення інформаційної безпеки.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика протидії дезінформації в Європейському Союзі активно досліджується у сучасній науковій літературі, що свідчить про її актуальність та багатоаспектність. Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити кілька основних напрямів дослідження цієї проблеми. Концептуальні основи та теоретичне осмислення феномену дезінформації розглядаються у працях П. Куліша, який аналізує сутність дезінформації та механізми її впливу на суспільство. Подібний підхід демонструє О. Бобрусь, який у своїй роботі надає практичні рекомендації щодо виявлення дезінформації, спираючись на методичні розробки Ради національної безпеки і оборони України. Правові аспекти боротьби з дезінформацією в ЄС детально досліджуються у роботі Д. Смотрич та В. Іванова, які здійснюють компаративний аналіз європейського досвіду та його релевантності для України. Автори особливу увагу приділяють аналізу нормативно-правових актів ЄС та їх імплементації в національних юрисдикціях країн-членів. Інституціональний вимір протидії дезінформації в ЄС ґрунтовно аналізується у праці А. Стьопкіна, який розглядає процес формування та розвитку інституціональної архітектури ЄС у цій сфері. Сучасні тенденції розвитку правового регулювання висвітлюються у дослідженні Р. Голуба, який аналізує оновлення Кодексу практики ЄС щодо боротьби з дезінформацією. Комплексний підхід до аналізу правових векторів протидії дезінформації представлено у роботі О. Самчинської, яка систематизує європейський досвід та виокремлює основні напрями правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. У сучасному цифровому світі дезінформація стала серйозною загрозою для суспільств, зокрема в межах Європейського Союзу (далі-ЄС). Дезінформація, що характеризується навмисним поширенням неправдивої чи оманливої інформації, підриває довіру громадян, сприяє суспільному розколу та загрожує демократичним процесам.

Дезінформація - це цілеспрямоване поширення неправдивої або спотвореної інформації з метою маніпулювання думкою окремих осіб чи суспільства загалом. Вона часто використовується в умовах гібридної війни, поєднуючи явні та приховані методи впливу на супротивника та його населення [1]. Основні інструменти дезінформації включають:

- пропаганда: стратегічне використання інформації для впливу на громадську думку або просування політичних цілей;
- фейкові новини: вигадані історії, що імітують справжні новинні повідомлення для введення в оману;
- дезінформаційні кампанії: скоординовані зусилля для виправдання чи поширення оманливих наративів через публічні канали;
- упереджені повідомлення: вибіркове подання фактів для зміцнення існуючих упереджень;
- провокативний контент: спотворені наративи для розпалювання конфліктів чи розколу;
- клікбейт: перебільшені або оманливі заголовки та зображення для привернення уваги в інтернеті [2].

Ці інструменти використовують зростання популярності соціальних мереж, де обсяг інформації, яку споживають люди, стрімко зростає, що вимагає ефективних заходів для забезпечення інформаційної безпеки [3].

ЄС застосовує комплексний підхід до боротьби з дезінформацією, поєднуючи законодавчі заходи зі стратегічними комунікаційними ініціативами. Ключовим органом є Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force), створена у квітні 2015 року за рішенням Європейської Ради для протидії дезінформаційним кампаніям, зокрема з боку Росії [1]. Ця група підтримує країни-члени ЄС та країни Східного партнерства, моніторить і протидіє дезінформаційним наративам.

Платформа EUvsDisinfo.eu, керована East StratCom Task Force, є важливим ресурсом для документування та аналізу випадків дезінформації, особливо тих, що походять із Росії. Звіти за 2022 рік підкреслюють поширення дезінформації, спрямованої на спотворення громадської думки та розпалювання розколу [4]. Крім того, ЄС запровадив законодавчі заходи, такі як оновлений Кодекс практики ЄС щодо боротьби з дезінформацією, який встановлює рекомендації для протидії неправдивій інформації та підвищення прозорості цифрових платформ [5].

Підхід ЄС продемонстрував значні успіхи, зокрема у посиленні інформаційної безпеки через регуляторні рамки та кампанії з підвищення обізнаності громадськості. East StratCom Task Force відіграла ключову роль у виявленні та спростуванні дезінформації, сприяючи стійкості країн-членів. Її мета – вдосконалення комунікаційних стратегій та сприяння діалогу для підвищення стійкості ЄС до хибних наративів. Кодекс практики ЄС спонукав цифрові платформи запроваджувати суворішу модерацію контенту, що зменшило поширення шкідливих наративів. Однак залишаються виклики, зокрема складність регулювання швидкозмінних цифрових екосистем та балансування між свободою слова і необхідністю обмеження дезінформації.

Досвід ЄС пропонує цінні уроки для України, де дезінформація становить значну загрозу на тлі геополітичних викликів. Впровадження подібних регуляторних рамок та співпраця між державними інституціями і громадянським суспільством можуть зміцнити інформаційну безпеку України та її стійкість до гібридних загроз [6].

ЄС також посилив співпрацю між судовими органами, медіа та громадськими активістами. Спільні резолюції, саморегуляція та ретельна перевірка контенту стали основою для боротьби з дезінформацією. Ці ініціативи підкреслюють активну роль громадянського суспільства в демократичних країнах, що сприяє ефективності заходів ЄС.

Одним із ключових правових інструментів є Загальний регламент із захисту даних (GDPR), який набув чинності 25 травня 2018 року. GDPR посилює захист персональних даних на онлайн-платформах, опосередковано протидіючи дезінформації через регулювання використання даних і забезпечення прозорості цифрової реклами. Цей регламент спрямований на запобігання зловживанню даними в дезінформаційних кампаніях, захищаючи демократичні процеси.

Крім того, у 2018 році ЄС запровадив Кодекс практики щодо дезінформації – добровільну угоду, яку підписали такі платформи, як Facebook, YouTube і Mozilla. Кодекс заохочує розкриття інформації про спонсорів політичної реклами, обмеження поширення фейкових акаунтів і відмову від просування контенту з джерел, відомих дезінформацією. Понад 600 груп і сторінок у країнах, таких як Франція, Німеччина та Польща, приєдналися до цього кодексу, демонструючи прагнення зменшити вплив дезінформації.

А саме у липні 2022 року було презентовано та затверджено оновлений Кодекс практики з протидії дезінформації, який суттєво розширив трактування самого терміну «дезінформація». Якщо раніше це поняття охоплювало лише навмисно поширювану неправдиву інформацію, то тепер воно включає також непереднамеренні помилки та зовнішні інформаційні втручання.

Нова редакція Кодексу запровадила посилені механізми та стандарти для ефективнішої протидії шкідливому інформаційному впливу. Серед ключових нововведень: заборона отримання прибутків від контенту з недостовірними даними та інформацією. Створення спеціальних механізмів для боротьби з рекламними матеріалами, що поширюють дезінформацію. Підвищення транспарентності у сфері політичної реклами через впровадження додаткових заходів контролю. Забезпечення якості онлайн-сервісів шляхом активізації боротьби з маніпулятивними практиками в цифровому просторі, включаючи використання ШІ та сучасних технологій для виявлення та припинення діяльності підроблених профілів, автоматизованих мереж та синтетичних медіаматеріалів [7].

Розширення інструментарію для користувачів цифрових платформ, включаючи забезпечення доступу до засобів верифікації повідомлень та розпізнавання неправдивої інформації. Активізація співробітництва з науковою спільнотою через надання дослідникам доступу до анонімізованих даних для вивчення дезінформаційних явищ та різних форм маніпулятивного впливу. Поглиблення взаємодії та посилення партнерських відносин з організаціями, що займаються фактчекінгом.

Окремої уваги заслуговує створення Центру транспарентності, покликаного гарантувати відкритість та звітність у процесах протидії дезінформації.

Паралельно з оновленим Кодексом практики у 2022 році набув чинності Закон про цифрові сервіси (Digital Services Act), який також потребує детального розгляду. Основна мета цього законодавчого акту полягала у формуванні захищеного, прогнозованого та стабільного інтернет-простору, що неможливо без ефективного захисту користувачів від дезінформаційних впливів.

Закон про цифрові сервіси став піонерським документом на рівні ЄС, який не обмежився лише визначенням стратегічних напрямів боротьби з цим типом інформаційно-психологічного впливу та наданням порад у цій галузі, а встановив обов'язкові вимоги та передбачив санкції за їх невиконання.

Серед ключових положень - заборона персоналізованої реклами, що базується на аналізі конфіденційних особистих даних, включаючи інформацію про політичні уподобання та переконання, згідно з Загальним регламентом захисту персональних даних. Також законодавство зобов'язало провайдерів цифрових сервісів впроваджувати спеціальні заходи для протидії неправомірному контенту (серед якого дезінформація) та розробити відповідні системи для повідомлення користувачами про такий матеріал [8].

Для підвищення ефективності правових інструментів ЄС інвестував у інструменти моніторингу та програми медіаграмотності. Європейський медіамонітор (далі - ЕММ) відіграє ключову роль, аналізуючи медіаконтент для виявлення та протидії дезінформації. Завдяки консолідації даних і перехресній перевірці інформації ЕММ допомагає виявляти хибні наративи та підтримує розробку обґрунтованих політик [9].

Громадські консультації також відіграли важливу роль у формуванні підходу ЄС. Наприклад, Щорічний колоквиум із фундаментальних прав 2016 року наголосив на важливості медіаплюралізму та грамотності для боротьби з дезінформацією. Ці консультації сприяли розробці політик, які заохочують критичне мислення та підвищують обізнаність громадян, допомагаючи їм розрізняти достовірну інформацію.

Ефективність правових інструментів ЄС підтверджується конкретними прикладами. Наприклад, рішення Литви у 2015 році призупинити трансляцію російськомовного каналу RTR Planet було визнано відповідним до норм ЄС, що демонструє підтримку зусиль країн-членів у боротьбі з дезінформацією. Аналогічно, реакція Франції на російську дезінформацію під час президентських виборів 2017 року, включно з публічними попередженнями та розслідуваннями ЗМІ, підкреслила проактивну позицію країн ЄС [10].

Проте виклики залишаються. Постійне підривання демократичних інститутів дезінформацією, як зазначено в резолюціях ЄС, вказує на необхідність вдосконалення правових рамок. Критика добровільних кодексів полягає у відсутності механізмів примусового виконання. Посилення інспекційних політик і забезпечення стабільного фінансування моніторингових ініціатив є критично важливими для підвищення ефективності [11].

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що Європейський Союз сформував комплексну систему правових інструментів для боротьби з дезінформацією, яка включає створення спеціалізованих інституцій (East StratCom Task Force), розробку регуляторних рамок (GDPR, Кодекс практики щодо дезінформації, Закон про цифрові сервіси) та впровадження механізмів моніторингу (EUvsDisinfo, ЕММ). Ключовими досягненнями стали підвищення прозорості цифрових платформ, обмеження монетизації недостовірного контенту, посилення вимог до політичної реклами та створення ефективних систем виявлення дезінформаційних наративів. Водночас дослідження виявило суттєві виклики, зокрема складність регулювання динамічних цифрових екосистем, необхідність збалансування свободи слова з захистом від дезінформації, а також обмеженість добровільних механізмів через відсутність примусового виконання. Для підвищення ефективності антидезінформаційної політики необхідно посилити санкційні механізми, розширити інвестування в програми медіаграмотності та моніторингові системи, а також активізувати міжнародну співпрацю. Досвід ЄС має особливе значення для України, оскільки адаптація європейських правових рамок, розвиток власних механізмів моніторингу та посилення співпраці між державними інституціями і громадянським суспільством можуть суттєво зміцнити інформаційну безпеку країни в умовах гібридних загроз. Загалом, правові інструменти ЄС продемонстрували значну ефективність у створенні регуляторної основи для протидії дезінформації, проте їх подальше вдосконалення потребує адаптації до швидкозмінних викликів цифрової епохи та посилення механізмів примусового виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Підхід НАТО до боротьби з дезінформацією. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_219728.htm (дата звернення: 01.07.2025).
2. Куліш П. Що таке дезінформація і як вона на нас впливає? URL: <https://gwaramedia.com/shho-take-dezininformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplivaie/> (дата звернення: 01.07.2025).

3. Бобрусь О. Що таке дезінформація і як її виявити: просте пояснення від РНБО. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/scho-take-dezinformatsiya-i-yak-yiyi-viyaviti-proste-poyasnennya-vid-r-11585637.html> (дата звернення: 01.07.2025).
4. Смотрич Д., Іванов В. Правові аспекти боротьби з дезінформацією в європейському союзі: уроки для України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. № 4 (40). С. 155–161.
5. Голуб Р. Оновлення Кодексу практики ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya (дата звернення: 01.07.2025).
6. ЄС запустить нову платформу для боротьби з російською та китайською дезінформацією. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/7/7155675/> (дата звернення: 01.07.2025).
7. Самчинська О.А. Правові вектори протидії дезінформації: досвід європейського союзу. *Форум права*. 2023. №4. С. 6–15.
8. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065> (дата звернення: 01.07.2025).
9. European Commission. 2018. Synopsis Report of the Public Consultation on Fake News and Online Disinformation. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-onlinedisinformation> (дата звернення: 01.07.2025).
10. France 24. 2017. Macron slams RT, Sputnik news as 'lying propaganda' at Putin press conference. URL: <https://www.france24.com/en/20170530-macron-rt-sputnik-lying-propaganda-putin-versailles-russia-france-election> (дата звернення: 01.07.2025).
11. Стьопкін А. Інституціоналізація політики протидії дезінформації в європейському союзі. *Медіафорум*. 2022. № 10. С. 196–208.